

*Н. В. Васильєва,
к. е. н., доцент кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та
управління містом, Національна академія державного управління при Президентові
України*

ЯПОНСЬКА МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕРИФЕРІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

Регіональний розвиток країни є ключовим фактором її значущості в міжнародних справах і добробуту власного народу. Сьогодні особливо значною стає роль регіонів як самостійних і самодостатніх суб'єктів глобальної економічної системи. Світовий досвід свідчить, що будь-яка держава, яка прагне відігравати помітну роль у сучасному мінливому світі, гармонізує свою структуру за формулою "сильний центр + сильні регіони".

Regional development of the country — a key factor in its importance in international relations and the welfare of its people. Today is particularly significant is the role of regions as independent and sufficient subjects of the global economic system. World experience shows that any nation that aspires to play a prominent role in today's unstable world, harmonizes the structure of the formula "a strong center of strong regions."

*Ключові слова: технополіс, інноваційні утворення, інноваційний розвиток регіонів.
Key words: Technopolis, innovative education and development of innovative regions.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму, Україна серед 134 країн зайняла у 2009 р. у сфері розвитку початкової освіти 37 місце, у сфері розвитку вищої освіти — 45, у сфері формування факторів інноваційного розвитку — 52, за оснащеністю сучасними технологіями — 65, у сфері захисту прав інтелектуальної власності — 114 місце, що свідчить про неефективне використання власного інноваційного потенціалу, перетворення України в державу, яка експортує сировинні ресурси з незначною часткою доданої вартості, та виникнення загрози економічній та національній безпеці.

Результати аналізу економічного зростання країн-лідерів рейтингів конкурентоспроможності свідчать про необхідність формування та забезпечення розвитку національної інноваційної системи як безальтернативного шляху реалізації системної та послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку й оновлення національної економіки.

Виходячи з вищезазначеного, можна зазначити те, що питання щодо необхідності створення технополісів залишається актуальним. На наш погляд, технополіс є невеликим сучасним містом з розвинутою науково-технічною і технологічною інфраструктурою, що сприятиме розвитку високотехнологічних галузей та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Вони мають виступати каталізатором змін у регіонах, забезпечувати нові джерела зайнятості із традиційною промисловістю та допомагати змінити існуючу ситуацію, демонструючи можливість створення, залучення й підтримки інновацій.

Такий підхід інноваційного розвитку периферійних територій дозволить покращити умови життя населення та існуючу інфраструктуру на основі економічної ефективності, екологічної безпеки, соціально-комфорту та інтенсифікації освоєння власних ресурсів. Як свідчить світовий досвід у таких поселеннях тісно поєднанні наука, техніка та підприємництво, взаємодія з регіональними та центральними органами влади.

Питання інноваційного розвитку територій досліджувалися у працях таких видатних світових і вітчизняних науковців, як Т. Кавашима, М. Моритани, Ш. Тацуно, Й. Фумикацу, Ф. Абельсон, Д. Гібсон, Д. Грінберг, Р. Смайлор, І. Дальтон, Л. Петере, Ж.-С. Перрен, Е. Авдокушин, В. Андрианов, Т. Данько, Д. Линков, Н. Смородинская, А. Спиридонов, І. Степановская, А. Суховей, А. Татаркин, В. Уваров, В. Шукшунов та інші.

МЕТА

Мета статті — проаналізувати японський досвід створення технополісів як "точок зростання" периферійних територій, оцінити можливість його застосування в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На початку 1980-х років в Японії була розроблена концепція регіонального розвитку, що поєднала "поляризований розвиток" і "місцеві співтовариства" шляхом створення високотехнологічних комплексів — технополісів. За задумом авторів останні повинні були розвиватися переважно з ініціативи органів місцевого самоврядування за активної участі місцевих підприємців і населення, з урахуванням природно-географічних і соціально-економічних особливостей. Наукова і виробнича інфраструктура технополісів здатна забезпечити проведення всього комплексу робіт відповідно до проектів — від наукових досліджень до промислового випуску інноваційної продукції, маркетингових досліджень і навіть навчання персоналу.

Технополіси відрізняються від інших видів технологічних утворень тим, що формуються на базі міст-полісів (міст-держав, що складаються з самого міста та передмістя), орієнтованих на попередньо визначений інноваційний цикл (на довгострокову — до 20 років перспективу). Японія свого часу багато науково-технічних розробок запозичила у західних країн, які ввела у виробництво. Зазначене дозволило їй встати на інноваційний шлях розвитку, модернізувати вітчизняне виробництво, покращити соціально-економічний рівень розвитку населених пунктів.

Програмою "Технополіс", розробленою Міністерством зовнішньої торгівлі та промисловості Японії в якості головного рушія підвищення економіки периферійних районів, були обрані найбільш передові, ті, що перебувають у стадії освоєння або розквіту, галузі й технології, які характеризуються наукоємністю та високою часткою доданої вартості. Процес обрання галузей і виробництв, розробка й реалізація планів розвитку для кожного технополісу знаходиться у компетенції органів місцевого самоврядування. Складовими Програми "Технополіс" є:

- 1) загальнонаціональні програми із створення наукоємних галузей і принципово нових технологій;
- 2) програми заохочення малого дослідницького підприємництва та розвитку дрібних венчурних фірм;
- 3) національний план регіонального розвитку;
- 4) створення державної системи інформаційної мережі, міжнародних союзів у сфері науково-технічної діяльності.

Урядом було заплановано створити 19 технополісів у "промисловому коридорі" — Токіо — Нагая — Осака — Кобе, поєднаних єдиною інформаційною мережею, з вільним доступом не лише для господарських, адміністративних і навчальних структур, а й для усіх індивідів до всього інтегрованого банку даних — "Джепен тек". За затвердженою Програмою технополіси розташовуються не далі як за 30 хвилин їзди від своїх "родинних міст" і в межах одного дня — від Токіо, Нагої чи Осаки. Їх розміри не перевищують 500 кв. миль [1, с. 109].

Сьогодні їх кількість сягнула 26. Практика свідчить, що найбільш розвинутими є ті з них, що розташовані в районах високого та середнього рівня економічного розвитку — північ Кюсю, Тюоку, Хокурику, Канто і Токай. В Японії технополіси трансформуються у великі (Хамамацу з населенням понад 500 тис. осіб), середні

(Нагаока з населенням понад 260 тис. осіб) і дрібні міста (Ямагуті — поліцентричний технополіс, що виник шляхом поєднання декількох сіл, з населенням 10 тис. осіб). Периферійні райони стають самодостатніми, а регіональний розвиток країни є важливим ресурсом економічного зростання.

На відміну від більшості японських міст, технополіси розташовуються в мальовничих районах, гармонізуючись з ними. На їх території передбачені різні кредитні та податкові стимули [2, с. 129]. Економічний, у т.ч. індустріальний розвиток поселень, є засобом вирішення проблем забезпечення високих життєвих стандартів по всій території країни з урахуванням таких тенденцій, як старіння населення, підвищення вимог до умов життя, збільшення фонду вільного часу. Регіони розвиваються як цілісні організми, прогрес яких досягається завдяки їх взаємодії між собою та з навколишнім світом, отриманням додаткових ресурсів [3].

За японської моделі структура технополісу має наступний вигляд: "ядро" — "периферія ядра" — "схема зв'язків". Ядро визначають фінансовий блок (маркетинг, розробка програми розвитку та контроль за їх здійсненням), дослідний центр (науково-технічні та прикладні розробки, проводить курси підвищення кваліфікації з опанування нових технологій), центр технічної інформації та виставковий зал (послуги з реклами, маркетингу, пошуку партнерів, навчання та перепідготовки персоналу). Периферію ядра становлять житлова і промислова зони, ринкова інфраструктура. Система зв'язків стимулює інноваційний розвиток території та забезпечує цілісність всього регіонального комплексу та його функціонування в інтересах населення. В даному блоці поєднані економічні й адміністративні важелі і стимули, інформаційні зв'язки, що охоплюють всі підприємства та формують єдину інформаційну мережу. У технополісах створюються умови, що сприяють залученню іноземного капіталу та здійсненню експортно-імпортних операцій.

В основі розвитку зазначених інноваційних утворень покладено створення нової науково-виробничої та інформаційної інфраструктури (дослідні центри, технопарки, центри високих технологій, високо рівневі інформаційні системи тощо). Випускники місцевих університетів мають всі умови для того, щоб застосовувати свої знання у рідному місті. Найбільш успішно розвиваються середнього рівня економічного розвитку.

Одним з перших експериментів інноваційного розвитку міст було створення технополісу на базі існуючого міста Цукуба, що знаходиться в сорока милях від Токіо. Згідно прийнятої державної програми у створенні технополісу було перенесено низку академічних інститутів з працюючим у них персоналом, побудовано транспортну й інформаційну інфраструктуру. Проте, близькість розташування зі столицею створило певні проблеми подальшого розвитку, наприклад, токійські підприємці не були сильно зацікавленими в інвестуванні технополісу, для вчених та інженерів він також був менш привабливим для проживання ніж Токіо. Створені міста науки зробили свій внесок у розвиток науково-технічного потенціалу Японії та визначили її промислову політику.

Розвитку технополісів сприяло залучення венчурного (ризикового) капіталу. Міністерством зовнішньої торгівлі й промисловості свого часу було проголошено програму "Субсидювання ризикового бізнесу", яка складалась з:

1) програми Банку фінансування малого бізнесу, якою передбачались позички на строк до 15 років з розрахунку 8,1 % річних на суму до 1,5 млн дол.;

2) субсидій на проведення спільних НДР;

3) субсидій регіональним дослідним станціям на закупівлю базових комп'ютерів;

4) законопроектів щодо підтримки малого бізнесу у сфері нових технологій, створення пільгових умов і певних резервних фондів.

Технополіси можуть виникати як на базі новоутворених міст, так і на базі існуючих. Їх створення має впливати на розвиток регіонів, в яких вони розташовані та сприяти:

- підвищенню інноваційної активності;
- формуванню інноваційної інфраструктури;
- прискоренню комерціалізації новацій;
- структурній перебудові виробництва;
- створенню нових робочих місць;
- удосконаленню механізмів інноваційної діяльності;
- підсиленню наукоємності розвитку промисловості;
- підвищенню професіоналізму кадрів;
- підвищенню інноваційності економіки.

Японський досвід доводить, що державна політика країни повинна сприяти розвитку інноваційних утворень, за допомогою яких периферійні області з відносно відсталою економікою перетворюються у високорозвинені регіони. Крім того, це дозволить вирішити питання соціального характеру, а саме: створення додаткових робочих місць, підготовка власних спеціалістів, працевлаштування молоді, створення сприятливої для життя і праці інфраструктури.

Сьогодні створення технополісів у Японії враховує екологічні програми. Значна увага приділяється ресурсозбереженню, альтернативним джерелом енергії (програми "Сонячне сяйво" і "Місячне світло"), дослідженням Світового океану, сейсмології, морському промислу, розробці й упровадженню промислових роботів, операційних комп'ютерів, систем зв'язку і банківських операцій, відео-інформаційних систем тощо.

Розвиток сучасного суспільства визначається наявністю й ефективністю інноваційних процесів, що відбуваються в ньому, і зумовлюють перетворення результатів науково-дослідних робіт у нові продукти, технології та послуги. Сьогодні важливо стежити за світовою науково-технічною думкою, уловлювати тенденції в галузі новітніх технологій, передбачати "прориви" в інноваційному процесі.

З цією метою організуються великомасштабні роботи з науково-технічного прогнозування, яке останнім часом ґрунтується на використанні дельфійського методу. Широкої популярності набули японські прогнози, які розробляються під керівництвом управління з питань науки і техніки, що входить до складу Міністерства зовнішньої торгівлі й промисловості. Особливостями цих

розробок є те, що прогнози виходять кожні 5 років, орієнтуються на практичні цілі приватного сектора виробництва, теми і питання формуються й обговорюються на національному рівні або готуються в Японії, а їх експертний аналіз виконується в інших країнах, напр. у Німеччині або Франції.

Місцеві органи влади повинні бути зацікавлені в системному підході, вирішувати проблеми найкращого використання інфраструктури підприємств району в цілому. На базі вітчизняних інноваційні утворень мають бути створені умови для створення і впровадження наукових розробок у виробництво, випуску високотехнологічної конкурентоспроможної продукції, її просування на внутрішній і світовий ринки, сприятливі умови щодо залучення інвесторів для фінансування інноваційних проектів, високоефективні методи аналізу й охорони навколишнього середовища. Крім того, розвивати матеріально-технічну базу досліджень, координувати наукові розробки, їх технологічну експертизу, забезпечувати моніторинг інноваційної й інвестиційної діяльності відповідно до пріоритетних напрямів своєї діяльності і, насамкінець, здійснювати підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації вчених і фахівців в умовах ринку.

На наш погляд, створення технополісів в Україні дасть змогу розвинути науковий, культурний та інженерний потенціал територій, забезпечити зайнятість населення, залучити іноземні інвестиції у розвиток передових галузей промисловості та, як результат, побудувати в державі сучасну інфраструктуру інноваційного типу. Їх розташування має відповідати наступним вимогам:

- визначення регіонів, які можуть бути використані для розвитку наукомістких виробництв;
- формування цілей і завдань інноваційно-інвестиційного розвитку територій;
- планування, створення і підтримка промислової, житлової зони та необхідної інфраструктури;
- розробка юридичної бази, створення сприятливих умов для фінансування комерційних підприємств та інших служб, необхідних для розвитку високотехнологічних галузей технополісу;
- наявність науково-дослідних інститутів, університету, яким відводиться вирішальна роль у здійсненні, координації наукових досліджень і розробок та підготовці висококваліфікованих спеціалістів.

Таким чином, утворені технополіси стануть реальним інструментом для розвитку малого і середнього інноваційного бізнесу, підвищені зайнятості населення, збільшені дохідних надходжень до місцевих бюджетів і вирішення соціальних проблем.

Література:

1. Иванов В.В. Государственная организация научно-технического развития регионов / В.В. Иванов // Менеджер. — 2000. — № 3 (10). — 109—112.
2. Зименков Р.И. Свободные экономические зоны / Р.И. Зименков. — М.: Юнити, 2005. — 223 с.
3. Тимонина И.Л. Государство и регионы в Японии: эволюция экономических отношений / И.Л. Тимонина // Общественные науки и современность. — 2000. — № 3. — С. 32—45.